

Trynke Keuning & Marieke van Geel
Universiteit Twente

HET FOCUS-PROJECT

EEN TEAMTRAINING IN ‘OPBRENGSTGERICHT WERKEN OP BASIS VAN PRESTATIEFEEDBACK’

Leraren en scholen beschikken over een schat aan gegevens over hun leerlingen: van prestaties op LVS-toetsen en methodetoetsen tot hun dagelijks werk en observaties in de klas. Veel van deze gegevens worden, al dan niet onbewust, gebruikt om het onderwijs vorm te geven. In 2008 wees onderzoek uit dat de effectiviteit van het gebruik van gegevens kan worden vergroot door een systematische aanpak te hanteren, inmiddels vooral bekend als ‘opbrengstgericht werken’ (OGW). Omdat daarnaast bleek dat veel leraren moeite hadden met het verkrijgen en gebruiken van de gegevens uit het leerlingvolgsysteem, is de Universiteit Twente in 2009 begonnen met een pilot ‘LVS-gebruik’.

Op verzoek van de deelnemende scholen is dit uitgebreid naar een training opbrengstgericht werken voor het gehele schoolteam. Inmiddels hebben ruim honderd scholen uit heel Nederland deze training gevolgd. Naast het trainen van de scholen, is onderzoek naar de effecten hiervan natuurlijk van groot belang. In dit artikel bespreken we een aantal onderzoeksresultaten van het Focus-project.

HET FOCUS-PROJECT

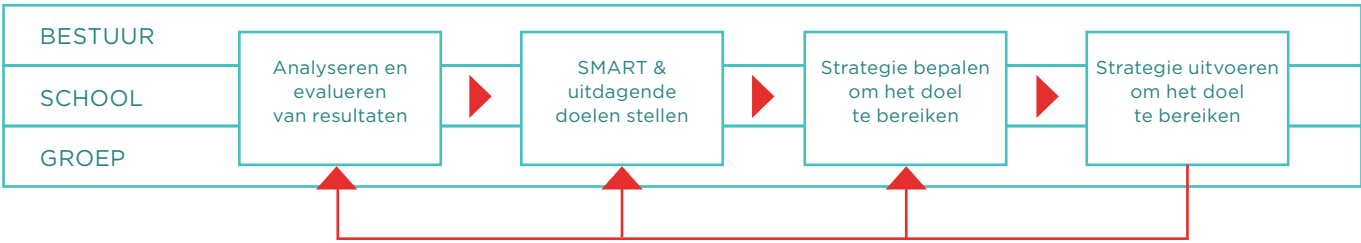
Bij aanvang van het project blijkt dat er heel wat misverstanden zijn over wat OGW inhoudt; het zou alleen gaan om Cito LVS-toetsen en prestaties. Het Focus-project

richt zich op veel meer dan dat: samenwerking, een gedeelde visie op onderwijs en een reflectieve, onderzoekende schoolcultuur. Scholen doen met het hele team, twee jaar lang, mee aan dit intensieve project. In de eerste periode ligt de nadruk op het aanleren van vaardigheden, zoals het interpreteren van gegevens, het stellen van doelen en het maken van een plan. Al snel wordt de werkwijze verankerd in de school en krijgt de Focus-trainer een meer begeleidende rol. Zo houden scholen na een LVS-afname een opbrengstenvergadering waarin het team met elkaar op de gestelde doelen en oorzaken voor het wel en niet behalen reflecteert. Werner Nijdam, schoolleider van De Vuurtoren, zegt hierover: “De opbrengstvergaderingen werden met het hele team gehouden. Elke groepsleraar had een analyse van de opbrengsten van zijn/haar groep gemaakt en presenteerde deze aan het team. De rol van de intern begeleider en mij was dan met name het stellen van vragen over het proces dat had geleid tot deze opbrengsten.

“Na de presentatie van de leraren presenteerde ik als directeur de schoolopbrengsten, aan de hand van de analyse die ik samen met mijn ib-er had gemaakt. Ik sloot dan altijd positief af en vierde met het team de behaalde resultaten. Dat kon een presentje voor alle leraren zijn, of zelfs een etentje.” Elma Jense, schoolleider van ’t Reigerbos, herkent dit: “De leraren voelen zich met elkaar verantwoordelijk voor de resultaten en analyseren deze met elkaar. Door middel van observaties, meekijken en gesprekken onderzoeken ze hoe ze elkaar kunnen helpen. Naast de teambijeenkomsten geven de trainers individuele feedback op analyses en plannen, en hebben ze klassenobservaties gedaan met als doel de leraren te ondersteunen bij de praktische uitvoering van bijvoorbeeld de groepsplannen. Daarnaast ontvingen scholen jaarlijks de

vlnr: Marieke van Geel en Trynke Keuning

OGW-werkwijze zoals toegepast binnen het Focus-project

onderzoeksresultaten van de eigen school, als vorm van feedback. “Deze onderzoeksresultaten werden met de leraren individueel besproken door de ib-er en mijzelf. Daarna volgde ook hier een terugkoppeling naar het hele team. De resultaten en analyses werden door mij ook teruggekoppeld naar het bestuur tijdens het managementrapportagegesprek”, aldus Werner Nijdam.

ONDERZOEK

Hoewel uit internationaal onderzoek blijkt dat datagebruik een positief effect kan hebben op leerlingprestaties, is dit in Nederland nog niet eerder onderzocht. We zijn echter geïnteresseerd in veel meer effecten van de training. Zo onderzoeken we of leraren beter in staat zijn de gegevens uit het leerlingvolgsysteem te interpreteren, of

teams meer gaan samenwerken en of de schoolcultuur verandert gedurende het traject. Daarnaast richten we ons op schoolleiderschap, leraarkwaliteit en de kwaliteit van de doelen en plannen.

ERVARINGEN

We hebben alle deelnemers in een vragenlijst gevraagd naar hun ervaringen met het Focus-project. Zoals verwacht geven leraren aan dat het gebruik van toetsgegevens is toegenomen, maar vooral ook dat de kwaliteit van groepsplannen is verhoogd, net als die van de gestelde doelen. “De inhoud van de groepsplannen is door het implementeren van het format van Focus echt veranderd en verbeterd. Het format dwingt tot een gedetailleerde beschrijving van de instructiegroepen, de gewenste vaardigheidsgroei en het specifiek te benoemen onderwijsaanbod. De subgroepen leveren de gewenste resultaten op. De feedback van de trainer heeft het kritisch denken, kijken en formuleren aanzienlijk verscherpt” (Elma Jense).

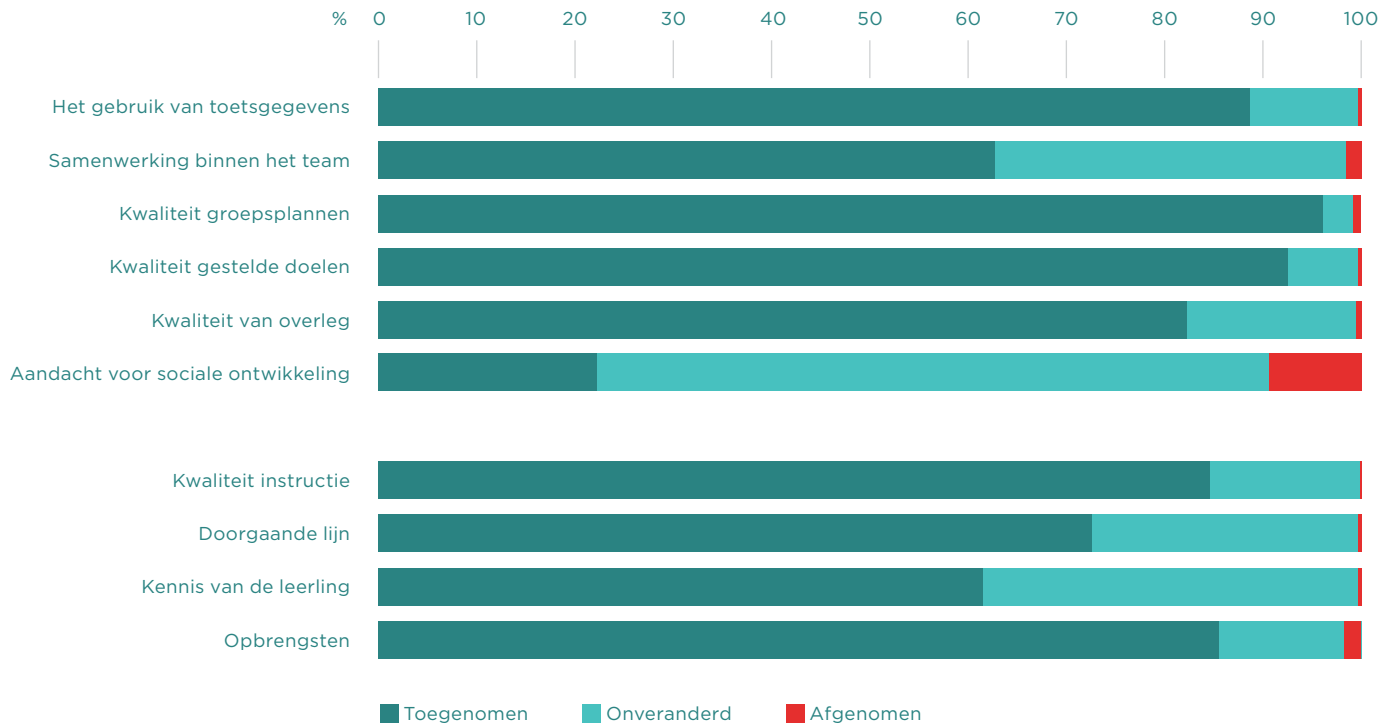
Ook wat betreft samenwerking en kwaliteit van overleg

ervaart de meerderheid van de leraren een positief effect van de training. Een veelgehoorde opmerking is: “We hebben het eindelijk weer echt over onderwijs”.

Een interessante invalshoek was de aandacht voor sociale ontwikkeling. Bij aanvang van het project waren sommige leraren bang dat de nadruk te veel zou liggen op cognitieve prestaties en dat de sociale ontwikkeling van leerlingen daaronder zou lijden. Uit de eindvragenlijst blijkt echter dat dit niet het geval is: het merendeel van de leraren geeft aan dat de aandacht voor sociale ontwikkeling onveranderd is, of zelfs is toegenomen. Ook op hun eigen onderwijs hebben leraren een voornamelijk positief effect ervaren. Door als team aan de slag te gaan met de leerlijn is de kennis daarvan verbeterd, evenals de doorgaande lijn in de school. Daarnaast ervaren leraren dat zij betere instructie geven en hebben ze de indruk dat de leerlingen hiervan profiteren: de opbrengsten zijn verhoogd.

LEERLINGPRESTATIES

Deelnemers hebben de indruk dat de opbrengsten zijn

Door deelnemers ervaren effecten van het Focus-project

toegenomen. Dit kunnen we verifiëren door de leerlingprestaties op de Cito LVS-toetsen te analyseren. We hebben hiervoor de vaardigheidsgroei tijdens het project vergeleken met die voorafgaand aan de interventie. Leerlingen hebben tijdens het project een significant grotere vaardigheidsgroei doorgemaakt, wat geïnterpreteerd kan worden als een positief effect van het Focus-project op leerlingprestaties. Hiermee is voor het eerst grootschalig aangetoond dat OGW ook in de Nederlandse context een positief effect kan hebben op de prestaties van leerlingen. Opvallend is dat met name de leerlingen met leerlinggewicht 1,2 van de interventie profiteren. Schoolgrootte en de locatie van de school (stad, dorp of platteland) hangen niet samen met de interventie-effecten op leerlingprestaties.

VOORUITBLIK

Onze eerste onderzoeksresultaten zijn veelbelovend, maar vooral ook aanleiding voor verdere verkenning. In vervolgstappen zullen we de effecten op leerlingprestaties ook proberen te verklaren door de OGW-factoren die hier vermoedelijk mee samenhangen. In welke mate is onderwijskundig leiderschap bijvoorbeeld gerelateerd aan effecten op leerlingprestaties? Verandert de schoolcultuur gedurende het project? En heeft mobiliteit een effect op de leerlingprestaties?

Daarnaast hebben we met leerlingvragenlijsten gemeten hoe leerlingen in groep 4 t/m 8 de kwaliteit van hun leraar ervaren. Met antwoorden van bijna 15.000 leerlingen, die elk vier keer deze vragenlijst hebben ingevuld, kunnen

we de veranderingen in onderwijskwaliteit goed in kaart brengen.

In het onderwijs worden veel vernieuwingen doorgevoerd zonder dat bekend is of onderzocht wordt wat de effecten zijn. In ons onderzoek brengen we wetenschap en praktijk bij elkaar. Niet alleen scholen profiteren hiervan, ook voor ons als onderzoekers is het inspirerend om dicht bij de scholen te staan en onderzoek te doen dat direct relevant is voor de praktijk.

Over de auteurs: Trynke Keuning en Marieke van Geel werken als promovenda aan de Universiteit Twente. Hun onderzoek naar de effecten van het Focus-project richt zich op uiteenlopende aspecten van opbrengstgericht werken en schoolorganisatieontwikkeling. Hun gezamenlijke proefschrift wordt verwacht in het voorjaar van 2016.

EEN TRAINER AAN HET WOORD

Bernard Teunis heeft als trainer in diverse Focus-projecten gewerkt. Inmiddels is hij werkzaam bij de PO-raad. “In mijn werk als Focus-trainer heb ik ervaren dat een sterke schoolleider, die stuurt en stimuleert, bepalend is voor het succes van opbrengstgericht werken in de school. OGW is een teamprestatie waarin gezamenlijke verantwoordelijkheid centraal staat, een effectieve schoolleider is hierbij van groot belang. Daarnaast staat idealiter een intern begeleider die het proces in de school bewaakt.

Een krachtige manier om stappen vooruit te zetten is het gezamenlijk bespreken en benoemen van de successen en belemmeringen in dit proces. Ik zag dat leraren het werkelijke doel van OGW gingen inzien op het moment dat succes werd ervaren. Als gevolg daarvan vond er daadwerkelijk verandering plaats in de klas. De inhoud van groepsplannen werd een afspiegeling van dagelijkse praktijk en doelen werden steeds meer nagestreefd. De leraar ging zich (weer) focussen op zijn corebusiness: kwalitatief goed les geven, waarbij ieder kind zich naar zijn eigen capaciteiten ontwikkelt.